

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ

В.В.Ворожбіт-Горбатюк

Матеріали до семінару
Педагогічна прогулянка (навчальна екскурсія) «Харків педагогічний»

ХАРКІВ

Семінарське заняття. Педагогічна прогулянка (навчальна екскурсія) «Харків педагогічний»

Тема заняття: Історія вищих шкіл Харківщина»

Мета: розкрити особливості історії відкриття і функціонування вищих шкіл Харківщини; формувати педагогічний світогляд, уважне ставлення до персони в освітньому дискурсі

Маршрут: вул. Алчевських, вул. Сумька, вул. Університетська, Бурсацький спуск, майдан Конституції, вул. Університетська.

Тези: (аспіранти ознайомлені напередодні прогулянки)

Харківський колегіум

1722 р. білгородський і обоянський єпископ Єпифаній Тихорський, колишній вихованець Київської академії, відкрив школу, надав їй характер всестанової. Головний командир Слобідської України князь М.Голіцин, бажаючи піднести значення Харкова як культурного осередку, умовив Є.Тихорського перенести школу з Білгорода до Харкова. Для школи було придбано кам'яну двоповерхову будівлю, землю, приєднано Покровську церкву і утворено при школі монастир, що отримав назву харківського училищного Покровського монастиря. Є.Тихорський на свій кошт відрядив декілька молодих осіб на науку до Німеччини з тим, щоб після повернення до Харкова вони зайняли вчительські посади у його школі.

Харківський колегіум мав дуже прогресивний зміст навчання. 1727 р. відкрито клас філософії, а 1731 р. Є.Тихорський виклопотав царську грамоту за підписом цариці Ганни, в якій зазначалося: „Вчити всякого роду і стану дітей православних і на лише піітики, риторики, а й філософії, богослов'я, слов'яно-грецькій і латинській мовам; також намагатися, щоб ці науки викладали на власне російській мові, вчити старанно, ревно і ретельно, ні в чому не порушуючи святі основи східної церкви сповідання, а нездібних і ворожнечі сіячів учителів і учнів стримувати і примиряти, не допускаючи жодного свавілля”.

Клас богослов'я було відкрито 1734 р. з того часу школа набула статусу колегіуму. У 1740-ві рок заклад мав назву „Тихоріянський колегіум”.

Матеріальне становище закладу було досить гарним завдяки пожертвам князя М.Голіцина, його рідні, інших земле- і домовласників. Наприклад, з грошового фонду в 35000 крб. Рідні М.Голіцина на відсотки утримувалися 15 кращих учнів, переважно шляхетського походження. Після секуляризації маєтків та позбавлення колегіуму значних прибутків заклад істотно збіднів. У спогадах колишніх вихованців зазначалося, що у великих кам'яних аудиторіях без груб взимку було так холодно, що замерзали не тільки руки й ноги, але й думки. У бурсі та лікарні при колегіумі не було навіть ліжок. Однак такі жахливі умови не вбивали жагу до освіти у молоді. Задовольнялися малим. Коли від холоду у класі замерзав атрамент, учні, бажаючи щось написати, нагрівали каламарі теплом свого тіла.

Вище керівництво Харківським колегіумом належало конторі у складі ректора, префекта і декількох учителів. Ректор же був і настоятелем Покровського монастиря. Наступник Є.Тихорського серб Петро Смеліч подбав про заснування в різних містах Слобідської України шкіл, в яких готували учнів для колегіуму. Таким чином не було потреби у пешому класі колегіуму – фари.

Вже в перші роки свого існування Харківський колегіум виділявся серед інших навчальних закладів і швидко набув високого статусу, насамперед, завдяки ретельному підбору викладачів. Наприклад, як свідчить звіт за 1727 р., філософію викладав префект МетрофанСлотвинський, риторику – Ілларион Григорович, поетику – Гаврило Красно польський, синтаксиму й граматику – Авксентій Кивачицький, слов'янську мову – Петро Агнців. Ці названі викладачі були вихованцями Києво-Могилянської академії.

Як пишуть дослідники історії Харківського колегіуму, у 1729 р. казенним коштом двох „спудеїв” було відряджено до Німеччини з перспективою майбутньої викладацької діяльності. Один із них – Кирило Флоринський – навчався в Німеччині до 1732 р., а плотім викладав поетику і філософію в рідному колегіумі, був префектом, став визначним церковним діячем.

Дослідники неодноразово підкреслювали, що Харківський колегіум у змісті освіти копіював Києво-Могилянську академію. Структура поділу навчальних дисциплін на окремі школи з часом поповнювалася новими предметами. Повний курс складався з восьми шкіл: фара, інфіма, граматики, синтаксема (або: чотири граматичних класи), поетика, риторика, філософія та богослов'я. У класі фари навчали початків читання та письма латинською мовою, в інфімі починали вчити граматику за латинською граматикою Емануїла Альвара, в наступних граматичних класах вдосконалювали свої знання з граматики і синтаксису. За свідченнями дослідників, учні виконували велику кількість перекладів у класі і вдома, заняття з граматики тривали до п'яти годин на день, розмовляли латинською мовою не лише в колегіумі, але й у бурсі чи вдома. Проте вони досягали вільного володіння латиною, яка у той період була мовою науки, законодавства, судової справи, вважалася ознакою освіченості. Наприклад, випускник колегіуму Я.В. Толмачов, який згодом викладав у колегіумі, зазначав у своїй автобіографії, що вже на третій рік він міг „добре розуміти латинських класиків... прочитав „Розмови Еразма Роттердамського”, „Священну історію... Саллюстія”.

Великого значення у Харківському колегіумі надавалось вивченню давньогрецької мови, оскільки її знання відкривало широкі можливості для вивчення пам'яток античної культури та богословської літератури. Як пишуть дослідники, викладання грецької мови в колегіумі передбачало навчити учнів добре читати, писати та розмовляти. З цією метою організовувалися традиційні поїздки до Ніжинської грецької колонії з тим, щоб студенти в живому спілкуванні з носіями мови могли поліпшити володіння грецькою мовою. Багато з вихованців колегіуму саме з вивченням грецької мови та культури пов'язували свою майбутню долю. Серед них – М.Гнедич – відомий перекладач „Ілліади” Гомера російською мовою, В.Джунковський – у майбутньому – ординарний професор грецької словесності Харківського університету та ін.

Курс нижчих граматичних класів включав ще й слов'янську мову, яка викладалася за „Граматику Словянською” Мелетія Смотрицького та „Лексиконом словяноруським” Памви Беринди.

Викладання поетики у Харківському колегіумі було побудовано за зразком Києво-Могилянської академії: курс читався за творами провідних авторитетів античності („Поетика Аристотеля”, „Послання до Пізонів” Горация), за курсом Ф.Прокоповича, крім того, викладачі поетики створювали власні курси лекцій.

Автори курсу риторики, який був найпопулярнішим у колегіумі, багато в чому також наслідували традиції Києво-Могилянської академії. Вивчаючи риторику, студенти за наданими їм взірцями, вчилися складати промови, панергіки, листи, вітання; на прикладах доказів та спростувань стосовно судових, релігійних, політичних та інших питань знайомилися з подіями всесвітньої та вітчизняної історії, з історією культури; постійно займалися перекладами творів класичних авторів, авторів середньовіччя та епохи Відродження.

У викладанні філософії професори колегіуму при підготовці своїх курсів спиралися на вчення Аристотеля, зверталися до спадщини вчених-гуманістів епохи Відродження, до праць видатних представників філософської думки України І.Гізеля, С.Яворського, Ф.Прокоповича. Довготривалий час філософські курси в колегіумі були авторськими, оригінальними, до них входили відомості з астрономії, фізики, хімії, біології тощо.

Викладачі класу богослов'я використовували у читанні цього курсу твори І.Золотоуста, В.Великого, І.Дамаскіна, Ф.Аквінського та ін., проте в основу викладання було покладено богословську систему Ф.Прокоповича.

Про високий рівень освіти у Харківському колегіумі свідчить той факт, що вивчення французької мови і математики було уведено раніше, ніж у Києво-Могилянській академії. Викладачем у колегіумі працював Г.С.Сковорода, який викладав поетику, синтаксис, грецьку мову і курс „Християнської добродетності”, для якого уклав посібник „Начальная дверь ко християнскому добронравію”. Добра слава закладу сприяла залученню до учнівських лав не лише дітей духовенства, але й синів козацької старшини, купецтва, міщан, урядовців. На потребу часу в організації систематичної науково обґрунтованої професійної освіти у Харківському колегіумі було відкрито безкоштовні додаткові класи або „казенне училище” 2 лютого 1768 р. По суті додаткові класи були сукупністю спеціальних шкіл – військової, музичної, мистецької (викладали предмети: французьку і німецьку мови, математику, геометрію, малювання, інженерію, артилерію, геодезію). Керування додатковими класами належало губернському правлінню.

Єпископ Самуїл Миславський намагався за допомогою учительського персоналу додаткових класів підвищувати рівень викладання нових мов у колегіумі. Він відряджав за кордон вихованців колегіуму для вдосконалення у науках. Програми навчання у колегіумі доповнив власними інструкціями, де давав докладне пояснення змісту і методів навчання кожного предмета курсу.

Учні колегіуму жили або вдома, або на квартирах. Бідні – в бурсі. Як зазначалося вище, матеріальні умови були дуже скрутні. Я. Толмачов, колишній вихованець, згадував: „В чотирьох кімнатах біля стін були лави, на яких спали учні старших класів, учні нижчих класів спали на підлозі. Хворі спали на лавах поміж здорових. Побут бурсаків був тяжкий і сутужний. Вставали дуже рано. О 6 год. ранку вже йшли на лекцію грецької мови. Відстань від бурси до колегіуму була біля версти. Доріг тоді не було. Взимку доводилося іти вночі по глибокому снігу”. Харчувалися учні дуже бідно. Тому часто жебракували, під час літніх канікул працювали домашніми вчителями. Траплялися й такі випадки, коли наймачі – батьки учнів – записували вчителів-студентів колегіуму у свої кріпаки. У такому випадку повернення до колегіуму чи додому було фактично неможливим.

Хоча за інструкцією С.Миславського наказувалося „учнів ніколи не бити по щоках, за волосся не рвати, на бити по спині, не колоти нічим в очі, в зуби і в груди, не бити по руках палицею так, щоб паля від удару розбивалася... Не давати учням прізвиськ насмішливих, не сварити непристойно, не називати каналіями, бестіями, сучими синами та іншими негідними словами. Того ж вимагати і від учнів”.

Розважалися учні колегіуму вертепними виставами, шкільними драмами і містеріями. Також проводили двічі на рік диспути, риторичні змагання. Під час літніх вакацій (екзаменаційних сесій) влаштовувалися театральні декорації, вокально-музичні виступи.

Вчителі колегіуму за роботу отримували невелику платню і харчі. Крім учителів і директорів були ще „дядьки”, які стежили за поведінкою учнів додаткових класів, вчили їх іноземної мови.

Нові мови викладали переважно іноземці. Це ж стосувалося і музичних та вокальних класів. У додаткових класах була поширена система вибору предметів самими учнями (обирали за бажанням предмети спеціалізації). Обов'язковим було вивчення латинської та грецької мов. До послуг учнів колегіуму була багата бібліотека, закладена Є.Тихорським.

Слід зазначити, що порівняно з іншими високими школами у Харківському колегіумі навчання було практико-орієнтованим, мало своїм завданням розвивати розум учнів, система зазубрювання була вкрай напопулярною, про що свідчить уже згадувана інструкція: „Не мучити малолітніх дітей із усним заучуванням правил... І схильність початкову до навчання не відбивати”.

Навчальні досягнення учнів Харківського колегіуму оцінювалися словесно таким чином: „въ понятіи наукъ безнадежень”, „понятія не худого, но нравовъ развратныхъ”,

„кратокъ”, „честень”, „скудныхъ дарованій”, „хотя отъ природы тупъ, но прилежаніємъ старається замѣнить природную тупость” и т.д.

Наприкінці XVIII ст. Харківський колегіум поступово втрачав учнів світського походження з цієї причини 25 травня 1790 р. було скасовано назву „колегіум”, заклад став називатися семінарією.

Харківський колегіум тривалий час був єдиним освітнім центром Слобідської України, всестановим навчальним закладом, що свідчило про продовження кращих демократичних традицій української школи. Значення Харківського колегіуму і в тому, що саме з нього почалося становлення Харкова як центру науки, освіти, розвиток літературного й музичного життя.

Харківський колегіум склав підґрунтя для створення університету (серед перших студентів Харківського Імператорського університету було 20 учнів колегіуму), його навчальна програма слугувала взірцем для інших шкіл духовного відомства. Серед випускників закладу ціла низка діячів, що своєю працею сприяли процвітанню рідного краю, а саме: перший професор-клініцист Григорій Базидевич, біографіст Г.С.Сковороди, куратор Московського університету Михайло Ковалинський, перекладач Гомерової „Іліади” на російську мову Микола Гнідич та багато інших.

Харківський університет

(для самостійного опрацювання)

У Харкові наказом від 26 січня 1803 р. були засновані перші вищі учбові заклади: Імператорський університет, а при ньому педагогічний інститут. У їх відкритті важливу роль відіграли громадські діячі-харків'яни В.Н. Каразін та Г.Ф. Квітка-Осноров'яненко.

Виходець з села Кручик на Богодухівщині, поміщик Василь Назарович Каразін, відомий просвітитель і державний діяч, весь свій талант і навіть власні здобутки витратив на те, щоб започаткувати у рідному Харкові університет і педагогічний інститут. Болгарин по крові, він все своє свідоме життя дбав про рідну Україну. На постаменті пам'ятника Каразіну видрукувані слова „Блажен уже сто кратно, ежели случай представил мне возможность сделать добро любезной моей Украине...” На початку 19 ст. він служив в Міністерстві освіти секретарем головного управління училищ. Він складав проекти найважливіших імператорських указів, був автором статутів навчальних закладів.

Аналіз документів департаменту народної освіти, звітів про роботу Харківського учбового округу, університету, педінституту та їх викладачів, Комітету по розгляду учбових посібників, справ канцелярії попечителя Харківського учбового округу за 1803-1804 рр. та деяких маловідомих публікацій свідчать, що вивчення педагогічних наук на базі вищої школи починається в Харкові з січня 1805 р. – від початку діяльності університету, а поглиблена педагогічна підготовка студентів з вересня 1812 р. – були введені спецкурси педагогічного напрямку.

За статутом 1804 р. головним завданням університету та інституту були навчальна та наукова робота, керівництво навчальними закладами, складання для них учбової документації. В першому параграфі зазначалось, що університет зобов'язаний готувати "юнаків до вступу в різні звання державної служби", зокрема, "готувати вихованців до учительської діяльності". Пед. інститут згідно з главою 12 статуту „Про педагогічний інститут” повинен був готувати учителів для середніх шкіл округу і поряд з цим давати спеціальну педагогічну підготовку кандидатам на різні викладацькі посади у вищих учбових закладах.

Першим ректором Харківського університету був Іван Степанович Рижський, доктор філософії, член Російської академії наук. У 1805р. університет мав 4 факультети: історико-філологічний, фізико-математичний, медичинський та юридичний. Прогресивною особливістю університету, як і Московського була відсутність богословського факультету. При університеті існували підготовче відділення, фізична, хімічна, фармацевтична лабораторії, споміжні кабінети, астрономічна обсерваторія, музей

старих речей, образотворчого мистецтва, зоологічний музей, анатомічний театр, терапевтична та хірургічна клініка, бібліотека, типографія, закладено ботанічний сад.

Головною в розвитку вищої освіти була проблема спеціальної підготовки студентів, яка залежала від змісту освіти, правильної організації навчального процесу, складу викладачів. Основними формами навчального процесу були лекції. З 1812 р. були введені спецкурси (серед яких і педагогічного напрямку), бесіди, репетиції, співбесіди, семінари, колоквиуми.

Як свідчать документи про діяльність університету, він підготував славу плеяду вчених, письменників, педагогів, лікарів. Вихованцями Харківського університету були: відомий математик, академік М.В.Остроградський, український історик, етнограф, письменник - М.Костомаров, біолог І.Мечников, засновник лінгвістичної школи України Р.Потебня, український поет П. Гулак-Артемівський, композитор М.Лисенко, укр. драматург М. Старицький. Всього за дореволюційні роки університет підготував 15 159 спеціалістів.

Спеціальну педагогічну підготовку здійснював педагогічний інститут. Перші відомості про нього, завдання і зміст роботи, теоретичну та практичну психолого-педагогічну підготовку студентів можна знайти в названій вище главі 12 статуту 1804 р., а також у „Звіті про стан навчальних закладів Харківського округу за 1811 р.". Харківський інститут підлягав головному педінституту в Санкт-Петербурзі, Харківському університету і одночасно Міністерству освіти. Першим директором педінституту, обраним на демократичних засадах, був професор університету Христофор Пилипович Роммель. Він одночасно виконував і обов'язки інспектора гімназій та училищ округу. У додаток до статуту 1804 р. Х. Роммель розробив ще два документи: „План та правила навчання і викладання у педагогічному інституті” (1811) та курс лекцій „Дидактика та методика” (1812). Ці документи розкривали особливості навчально-виховної і наукової роботи в Інституті, а також закладали теоретичні основи розвитку педагогіки вищої школи і педагогічної підготовки студентів.

Почавши функціонувати у 1805 р., інститут кілька десятиріч підряд в силу невідкладних потреб відігравав роль спорідненої аспірантури і навіть докторантури, тому, що забезпечував науково-викладацькими кадрами (кандидатами, магістрами, докторами) перш за все свої власні та університетські кафедри. Аналіз ряду документів свідчить, що фактично Харківський педінститут був самостійним учбовим закладом і разом з університетом мав готувати учителів для шкіл округу та кандидатів на посади викладачів для вищої школи. За штатним розкладом окрім директора тут працювали спочатку дев'ять професорів та навчались двадцять п'ять казеннокоштных студентів, яким виплачувалась державна стипендія. Були і своєкоштні студенти. Строк навчання в інституті був трирічним. Щорічно випускалося 10-15 учителів. Всі питання обговорювалися і вирішувалися конференцією або загальними зборами.

Взагалі в педінститут приймали студентів другого та третього курсів університету, а також осіб, які закінчили університет. Протягом трьох років вони продовжували набувати загальноосвітні знання і одержували більш глибоку науково-методичну та спеціальну педагогічну підготовку. Після закінчення випускники мали обов'язково відпрацювати в школі чи вузі 4-6 рр. (своєкоштні – 4, казеннокоштні – 6).

Майбутні учителі набували педагогічних знань, умінь та навичок в процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, окремих методик, проходження педагогічної практики в гімназіях та школах. Майбутні викладачі вищої школи та старші викладачі гімназій одержували спеціальну поглиблену педагогічну підготовку в педінституті. Прийняті до інституту студенти одразу отримували ступінь кандидата наук. Найздібніші з них, які здобували потрібні знання інших навчати наук і здатність викладати наставлення, отримували другу вчену ступінь магістра наук. Враховувалося і те, що майбутні вчителі повинні знати предмети того навчального курсу школи, для якої вони готуються. Тому спочатку вивчали всі гімназичні дисципліни, а також логіку,

метафізику, філософію, естетику, історію, комерційні науки, сільське домоводство, словенські мови, малювання креслення.

Згідно зі статутом директор педагогічного інституту за кожне півріччя представляв на розгляд загальних зборів "план навчання", що відповідав намірам цього закладу. Він же, як керівник, не тільки наглядав, щоб все точнісінько виконувалось, але і сам стежив за поведінкою слухачів, здійснював керівництво ними в процесі навчання.

Як відомо в університеті і педагогічному інституті навчалися лише чоловіки. Завдяки існуванню обох учбових закладів з'явилась можливість відкрити і інститут для навчання жінок. Так у 1812 р. було відкрито Інститут шляхетних дівчат, який забезпечив середню педагогічну освіту жінок, тобто учителів для середніх і неповних училищ на території всієї Харківської губернії.

Таким чином, у першій половині 19 ст. в Харкові склалось надзвичайно цікаве співіснування двох педагогічних інститутів. Вища педагогічна освіта для осіб чоловічої статі в цілому забезпечувала ті потреби в спеціалістах високої кваліфікації, які висувало суспільство. Паралельно розвивається жіночій пед. інститут. Обидва інститути виконували одне завдання, хоч мали різний статус і власні статuti. В силу класових та соціально-етичних пересудів вони змушені були функціонувати окремо, що було нераціонально і не виправдовувало себе.

Таким чином, у першу чверть XIX ст. потреба в інженерах, агрономах, картографів та інших спеціалістах штовхала царський уряд на розширення мережі загальноосвітніх і спеціальних шкіл. Однак, розглядаючи освіту як становий привілей дворянства, царизм всіляко перешкоджав доступу до знань, до широкої літератури представникам демократичних шарів населення.

Микола I у 1827 р. особливим рескриптом заборонив приймати дітей кріпаків в гімназії та університети, мотивуючи це тим, що „молоді люди привчаються до ходу життя, способу думок і понять, що не стосуються їхнього стану”.

Питання для дискусії

1. Роль Харківського імператорського університету в розвитку наук і мистецтв

2. Розвиток української школи у період жорсткої реакції

Завдання самостійної роботи

1. Розкрити зміст, методи та форми діяльності Харківського імператорського університету та Харківського педагогічного інституту

2. Проаналізуйте особливості трактовки принципу природовідповідності у працях Я.А. Коменського, Г.С.Сковороди, О.Духновича

Рекомендована література

1. Історія педагогіки [Навчальний посібник] – Харків, 2008. – 543 с.
2. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія. - Київ: Знання, 2005. – У 2 кн.
3. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник. – К.: Знання, КОО, 2003. – 450 с.
4. Українська педагогіка в персоналіях: У двох книгах/ за ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 1. – 622 с.; Кн. 2. – 550 с.
5. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю. Вільчинський. – 2-е вид. – Львів: Афіша, 2001. – 664 с. <https://www.twirpx.com/file/430173/>

Семінарське заняття. Педагогічна прогулянка (навчальна екскурсія) «Харків педагогічний»

Тема «Педагогічний спадок Г.Сковороди нам, сучасним учителям»

Мета: розкрити основні моменти педагогічного доробку мислителя; формувати педагогічний світогляд, уважне ставлення до персони в освітньому дискурсі

Маршрут: вул. Алчевських, вул. Сумька, вул. Університетська, Бурсацький спуск, майдан Конституції, вул. Університетська.

Тези: (аспіранти ознайомлені напередодні прогулянки)

Філософсько-етична концепція, розроблена професорами Києво-Могилянської академії, є теоретичним виразом культури українського бароко, у межах якої зростала філософія серця, що заклала методологічну основу духовно-морального виховання дітей. Серед авторів цієї системи був видатний український мислитель, вихованець Києво-Могилянської академії Г. Сковорода (1722 — 1792 рр.), що успадкував просвітницькі традиції Києво-Могилянської академії, хоча це успадкування не є буквальним. У той час, коли науковці Академії зосереджували увагу на пізнанні природи, Г. Сковорода звернувся до людини. У центрі його вчення — етико-гуманістичні проблеми буття людини. Своє розуміння духовності, людяності філософ розкрив у своїй педагогічній концепції, в якій основою духовно-морального зростання людини визначив серце. Сміслом і метою виховних впливів, на думку просвітника, є виховання в молодій людини почуття вдячності Богові, батькам, природі, людям. Саме вдячність Г. Сковорода уважав мірилом духовно-морального вдосконалення. Людина, здатна бути вдячною навіть ворогам, може досягти спокою душевної гармонії, так званого «веселія сердечного» [1].

На противагу Просвітництву і раціоналізму XVIII століття Г. Сковорода створив вчення про серце, як позасвідомі і надрозумові глибини людської душі. Серце – це безодня людської душі, через яку відкривається божественна безодня, тому «безодня кличе безодню», через пізнання себе людина пізнає Бога. Серце, а не розум виступає джерелом бажань, почуттів і думок. Але людське серце є засобом пізнання, саме у ньому повинні з'єднатися розум і віра, розум і воля людини. Саме Г. Сковорода обґрунтував ідеї кордоцентризму, якими ми зараз пишаємось і вважаємо, що це суто національне надбання – настільки вони відповідають нашим уявленням про істинну моральність людини, її духовність, узгоджуються з ментальністю українців.

Європейська філософська думка XVIII століття чітко розділяла античну духовну спадщину від духу християнства у сфері моралі (антична філософія виходила з ідеї щастя в межах людського життя, а християнська мораль будується на проповідуванні щастя у потойбічному світі). У творчості Г. Сковороди переплітаються антична і християнська традиції. Він твердив: якщо щастя та істина можливі, то не десь і колись, а тут і зараз. Щастя треба знайти, ось чому головне завдання — пізнати самого себе. Пізнання людиною самої себе є кінцевою умовою щастя кожної особистості й усього суспільства. Однак для самопізнання одних знань мало, потрібне добре серце, висока моральність.

Релігійні і моральні проблеми Г. Сковорода викладав мовою образів, символів. Методом розроблення проблем духовно-морального виховання він обрав пошук і протиставлення суперечностей, антитез. Для Г. Сковорода увесь світ є просякнутим протилежностями: життя – смерть, світло – тінь, безглуздя – мудрість, плач – сміх, безчестя – слава, лютість – милість, початок – кінець тощо. Усе в світі рухається між протилежностями у кільці, початком якого є відпадання від Бога, а кінцем – повернення до нього. Саму філософію він розумів, як уміння жити в Богові, у гармонії з природою, у мирі з людьми і власною совістю. «Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, – то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія», – стверджував Г. Сковорода [1]. З любові до людини Бог дав їй все необхідне, вважав мислитель. Причому все, що потрібне, зробив легким, а важке – непотрібним. Найпотрібнішим для людини є щастя, «мир душевний», доступний усім, бо полягає в пізнанні себе як образу

Божого. «Поглянь у себе», тобто пізнай себе – це основний мотив творчості Г. Сковороди як фундатора духовно-морального виховання.

Таким чином, філософсько-педагогічне і етичне вчення Г. Сковороди спрямоване на пошук шляху, що веде до дійсної людини, до щастя, до уподібнення людини Богу. Людська доля залежить від природних нахилів, а тому у кожній людині є нахил до «сродної» собі справи. Для досягнення внутрішнього спокою і миру потрібно додержуватися правила про «сродність², жити у злагоді зі своїм характером, з власною природою, не силувати свої схильності і обдарування. Тому духовно-моральним ідеалом Г. Сковороди є ідеал нерівної рівності, адже усі люди є лише тінню справжньої людини, усі рівні перед Богом, але всі є різними, тому що мають свою власну натуру. Єдиною метою всіх людей є наближення до Бога, але кожна людина має свій шлях до Бога, своє призначення.

Ще один принцип учення Г. Сковороди — всепроникнення моралі, розширення меж її функціонування на усе суспільство, на кожную особистість. У такий спосіб філософ стверджував гуманістичну можливість людини жити за совістю незалежно від матеріального стану чи роду діяльності. Основою моральною константою просвітник визначив вдячність. Таким чином, етична спрямованість філософії Г. Сковороди продовжує і розвиває національну традицію просвітництва і духовно-морального виховання, що склалася у практиці братських шкіл, Києво-Могилянської академії, у вченнях І. Гізеля, Ф. Прокоповича, Г. Кониського.

Рекомендована література

1. Багалій Д. І. Український мандрований філософ Гр. Сав. Сковорода. Харків, 1926. 397 с. Електронний аналог: URL: <http://elib.nplu.org/object.html?id=8630>.
2. Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах: навч. посіб. для вищ. пед. навч. закл. Суми: Унів. кн., 2005
3. Сковорода Г. С. Світ ловив мене, та не впіймав / Г. С. Сковорода / Упоряд. В. В. Кравця. – Х. : Фоліо, 2006. – 607 с.
4. Скотна Н. В. Особа в розколотій цивілізації : світогляд, проблеми освіти і виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук : 09.00.10 "Філософія освіти" / Н. В. Скотна. — К., 2005. — 46 с.
5. Славинецький Є., Смотрицький Г., Туровський К. / Енциклопедія українознавства (у 10-ти томах) / Головний редактор В. Кубійович. — Париж, Нью-Йорк : Молоде життя, 1954—1989. — Т. 4. — С. 21—42.

Приклад творчої роботи

Кросворд

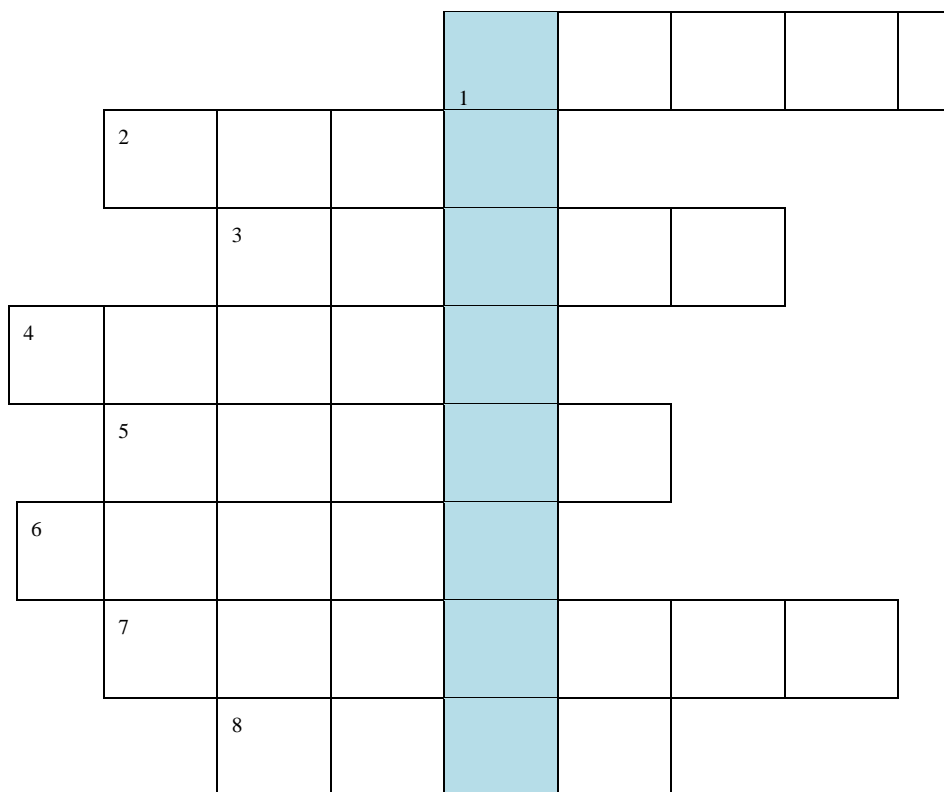
Питання кросворду – афоризми Г.С. Сковороди.

Пропущене слово слід записати у кросворд у Називному відмінку.

Відповіді на питання кросворду – це те, що я хочу мати у віці 30 років.

Ключове слово, на мою думку, - головна цінність у житті.

1. Ти робиш найкращу і для тебе рятівну справу, коли твердо ступаєш по шляху доброго ...
2. Кому ... болить, тому весь світ плаче.
3. Кожен є той, чие ... в нім: вовче серце — справдешній вовк, хоч обличчя людське; серце боброве — бобер, хоча вигляд вовчий; серце вепрове — вепр, хоч подоба бобра.
4. Добрий ... , робить легким будь-який спосіб життя.
5. ... виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.
6. Пізнаєш ... - ввійде тоді у кров твою сонце.
7. Облиш забобони, облиш ... , а потім одягу, залиш усі свої хиби і підіймайся!
8. Коли твердо йдеш ... , яким почав йти, то, на мою думку, ти щасливий.

Відповіді:

1. Глузд.
2. Душа.
3. Серце.
4. Розум.
5. Любов.
6. Істина.
7. Сівість.
8. Шлях.
9. Ключове слово – гармонія.
- 10.